

СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ЗАСУ- ДЖЕНОГО

УДК 343.15; 343.156

Закріплення на конституційному рівні надійних гарантій захисту прав і свобод людини, а також способів їх відновлення, у разі порушення, в сфері кримінального судочинства, зумовлює нагальну потребу у розробці цілісної наукової концепції правозабезпечувальної діяльності, механізму її здійснення та місця в системі інших видів державної і недержавної діяльності.

Актуальність даної статті полягає в тому, що Україна перебуває не в надто приємному списку лідерів за кількістю засуджених, де посідає 8 місце у світі. Виходячи з конституційного обов'язку державних органів і посадових осіб забезпечувати права особи, ми доходимо висновку, що держава повинна активно здійснювати правозабезпечувальну діяльність. Німецький дослідник Карл Бейер підкреслював, що особливого значення набуває забезпечення законності і прав громадян при провадженні у кожній кримінальній справі, оскільки це пов'язано з глибоким втручанням в життя громадян і, особливо, обвинуваченого (підсудного) [1, с.147] та, відповідно, засудженого.

Проблемам дослідження структури механізму забезпечення статусу особи присвячені праці вітчизняних та іноземних вчених, зокрема, Святоць-кого О.Д., Мартинчика Е.Г., Радькова В.П., Юрченко В.Е тощо. Однак, більшість наукових праць досліджують структурні елементи механізму забезпечення прав і свобод особи взагалі, а проблема ж визначення структури механізму забезпечення процесуального статусу засудженого до позбавлення волі, залишилася недостатньо дослідженою. Крім того, щодо кількості структурних елементів і їх вплив на правозабезпечувальну діяльність у юридичній літературі немає єдиної думки. Поза увагою науковців залишився інституційний і соціальний фактори в структурі даного механізму, які власне істотно впливають на якість реалізації правозабезпечувальної діяльності самим засудженим.

Виходячи з того, що термін „забезпечення” означає створення матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь [2, с.75], то правозабезпечувальна діяльність за своєю суттю спрямована на створення можливостей, умов реалізації правових норм, що закріплюють правовий статус особи. З'ясування закономірностей забезпечення прав і свобод особи досягається в результаті дослідження єдиного і

цілісного механізму його здійснення. Категорія “механізм забезпечення прав і свобод особи” акцентує увагу на динамічних взаємозв'язках між основними умовами, передумовами і засобами забезпечення прав і свобод особи та їх взаємодії.

У загальнотеоретичному розумінні механізм правозабезпечувальної діяльності, зокрема, щодо статусу засудженого у кримінальному процесі, є своєрідним явищем правової дійсності, що залежить від належного регулювання правових відносин за допомогою норм, які, наприклад, юридично закріплюють правовий та процесуальний статус засудженого до позбавлення волі; правозастосовчої діяльності, що є основною формою реалізації норм процесуального права, та безпосередньої реалізації норм матеріального права [3, с.257].

Системне дослідження механізму правозабезпечувальної діяльності, тобто юридичних засобів, нормативних передумов та фактичних умов суспільного життя, які у своїй сукупності здійснюють вплив на забезпечення процесуального статусу засудженого, дозволяє визначити структурні елементи механізму забезпечення прав і свобод особи, щодо яких у юридичній літературі немає єдиної думки. Так, О.Д. Святоцький, досліджуючи юридичний механізм захисту прав визначає його як систему ефективних юридичних засобів реалізації, охорони, захисту прав людини, до складу якого входять наступні складові: національне законодавство, як основа механізму забезпечення прав людини; юридичні засоби (процедури) реалізації прав людини; юридичні засоби охорони прав людини; юридичні засоби захисту прав людини [4, с.11-14].

Інші автори визначають механізм забезпечення і охорони прав особистості у кримінальному процесі, як внутрішньо узгоджену систему відповідних органів, установ, що впливають на його хід і наслідки, а також суб'єктів процесу та інших громадян, які беруть участь у розслідуванні і розгляді кримінальних справ [5, с.35], або закріплену у законі, взяту в єдності систему основних прав і свобод громадян, їх гарантій, органів державної влади, місцевого самоврядування та інших інститутів держави і суспільства, діяльність яких спрямована на правомірну реалізацію прав і свобод громадянами, а у необхідних випадках - на їх охорону і захист [6, с.12].

На нашу думку, при визначенні механізму забезпечення прав і свобод засудженого до позбавлення волі необхідно враховувати як нормативно-правові (національне і міжнародне законодавство), так і інституційні (система відповідних державних і недержавних органів і установ, що здійснюють правозабезпечувальну діяльність) засоби. Юридичними передумовами забезпечення кримінально-процесуального статусу засудженого є закріплення в законодавчих актах усіх складових елементів

структури процесуального статусу засудженого. Проте для реалізації засудженим свого кримінально-процесуального статусу недостатньо норм, що закріплюють цей статус. Необхідно закріпити і юридичні механізми гарантування його реалізації, охорону від будь-якого порушення та захист. Крім того, необхідно враховувати і загальносоціальні умови забезпечення кримінально-процесуального статусу засудженого, що об'єктивно гарантуються політико-виховними, економічними, соціальними факторами і визначають дієвість суто юридичного забезпечення прав і свобод особи. Дійсно, кількість засуджених до позбавлення волі на 100 тисяч населення України становила у 2008 р. 364 особи, що дорівнює кількості в'язнів у Бельгії, Австрії, Іспанії та Швейцарії разом. Засуджені складають більш ніж 0,413 % населення України, яке постійно зменшується. Четверо з однієї тисячі осіб, - жителів України, утримуються в місцях позбавлення волі, знаходяться під слідством або затримані. Проте рівень забезпечення належного їх утримання залишається надзвичайно низьким. Так, узагальнюючи отримані нами дані, в результаті проведення анкетування 400 засуджених до позбавлення волі, рівень матеріально-побутового і медико-санітарного забезпечення при відбуванні покарання вважають достатнім 85 (21%) засуджених, недостатнім – 315 (79%). Тому, гарантування процесуального статусу засудженого не може бути достатньо ефективним за відсутності належних соціально-економічних, політичних, культурних та інших умов, що визначають дієвість суто юридичного забезпечення прав і свобод особи. Відповідно, при визначенні структури механізму забезпечення процесуального статусу засудженого необхідно враховувати його соціально-юридичний зміст, який є специфічною системою, метою створення якої є надання правам, свободам і законним інтересам засудженого реального змісту за допомогою взаємопов'язаних передумов загальносоціального і юридичного характеру.

Забезпечення кримінально-процесуального статусу засудженого полягає, зокрема, не лише у реалізації ним своїх прав та допомозі захисника, а й правозабезпечувальній діяльності інших учасників процесу, що здійснюють ще й правоохоронну діяльність та правосуддя, тобто слідчого, прокурора, суду, які, відповідно до свого професійного обов'язку, діють з метою правильного вирішення справи і постановлення законного і обґрунтованого вироку.

Підсумовуючи наведене, механізм забезпечення прав, свобод та законних інтересів засудженого до позбавлення волі включає:

1. Створення умов, що сприяють реалізації права;
2. Охорону права від порушень.

3. Встановлення процедури реалізації та захисту права від його порушення.

4. Відновлення порушеного права на усіх стадіях правореалізаційного процесу.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що забезпечити кримінально-процесуальний статус засудженого до позбавлення волі, з одного боку, означає визначити систему нормативно визначених гарантій (економічних, політичних, правових та інших, а з іншого – діяльність органів держави із створення умов для його реалізації, охорони, захисту і відновлення у разі порушення. Адже реалізація засудженим свого процесуального статусу багато в чому залежить від діяльності державних органів, які, з одного боку, застосовують норми права, а з другого - забезпечують неухильне виконання приписів закону іншими, захищають, охороняють права громадян.

Висновки даної статті можуть стати основою для подальшого дослідження удосконалення структури механізму кримінально-процесуального статусу особи взагалі і засудженого зокрема.

1. Beyer K. Das straverfahren in der DDR.-Berlin,1967.- S. 147.
2. Гальперин И.М. Наказание: социальные функции, практика применения. - М.: Юрид.лит., 1983. – 208 с.
3. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Курс лекций в 2-х томах. - Свердловск: Изд-во Свердловского юрид. ин-та, 1972. - Т1. – 396 с.
4. Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історично-правове дослідження): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. - Х., 1995. – 22 с.
5. Мартынич Е.Г., Радьков В.П., Юрченко В.Е. Охрана прав и законных интересов личности в уголовном судопроизводстве. - Кишинев: Штиинца, 1982. - 188 с
6. Марцеляк О.В. Контрольно-наглядові органи в контексті механізму забезпечення основних прав і свобод громадян України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. - Х., 1997. – 22 с.

Borodovska N.O.

The Structural Mechanism of Providing Criminal Procedure Status

This article is dedicated to research of theoretical and practical problems of the procedural status of a person, condemned to imprisonment by courts of Ukraine.

Keywords: law provided activity, condemned to imprisonment, the criminal - procedural status